

JUTRO V sinjini se je jutro rojevalo
in luni sta se že ločili,
v bledih krošnjah kostanjev
sta se vsaka v svojo smer izgubili.

Hodila sva po mokrih poteh,
čisto zveneale so gosli,
na temnih oknih začarane cerkve
drhteli so nemi konji.

Tvoj obraz je bil spokojen in bel,
kot da drsiš na drugem bregu reke,
zaman sem se iskala v tvojih očeh,
tvoja luna je zatisnila veke.

Prisluškovala sem drgetanju neba,
ves obraz mi je počrnelo,
ubit je v ceste odtekal korak,
potovanje se ni nikdar začelo.

Miran
Košuta

Viljana

V nekakšno marmornato otopenost večnega, negibnega in nespremenljivega puhti z nebulozo nikotina, ki spiralasto osvaja dvorano, tudi dim misli in besed – koprenasta sivina odlajnanega, slišanege, prežvečenega; neobstojna lahkost nič. Seja. Ena tolikih, ki mrcvarijo z razbeljenimi kleščami leksikalnega možgansko tkivo tretjine človeštva. Seja odbora. Enega tistih, ker se ob viteškem žoganju z besedo krešejo

ognjeni meči mnenj, prepričanj, ideologij, kjer se govorna onanija oplaja z naslado fantazije v kovanju načrtov, srednjih in dolgoročnih planov, kjer se tja v kraljmatjaževsko dolgčasje razpravlja o tem, kaj bi bilo treba narediti, kako bi morali ravnati, koga bi morali prepričati, kaj bi bilo nujno oživiti.

Življenje ostaja zunaj, za aluminijastim zapahom vhodnih vrat. Tudi danes bomo sklenili, da je treba argument poglobiti, dodobra pretehtati in osvetliti (mogoče s priložnostnim posvetom), izdelali bomo smernice in jih objavili v društvenem glasilu med vaško kroniko in reklamo samopostrežne delikatese. Mi bomo svoje opravili, delajo naj drugi . . .

Darja – med mladostno iskrivim in izzivajoče ženskim se prikradeta v dvorano z mareličnimi sokovi in kavami v polivinilastih lončkih tudi njen svetel nasmeh in črna, pozibavajoča se pajčevina njenih mrežastih nogavic. Burja zaveje v meglo kotline in grafik na moji desni prekine rutinsko kracarijo ob robu zapiskov. Za hip zastrmi v plavolasko, da je list prikrajšan za takšenle »umotvor:«

Iglasto stopicanje tajnice za kulturno koordinacijo prekine guba na tapisonu, ki neusmiljeno odseče dolgo, ozko peto njenemu desnemu lakastemu čveljčku prav v trenutku, ko predsednik besediči o tem, kako moramo stati v boju zoper asimilacijo trdno in neomajno na nogah naše narodne zavesti. Smeh in neizogibna ploha dovtipov. Njena rdečica – bliskovit oktobrski zaton, ki krvavo ožarja lice noči. Ko se vedri intermezzo razblini v brezplodno resnobaost razprave, sem z mislimi nekje pri tistem soncu, nad travami in bori; kakšno milijardo svetlobnih let daleč od sociologa, ki razpravlja o neenakopravnosti manjšinskega družbenega statusa v hierarhični strukturi večinskega subjekta, od profesorja, ki podčrtuje načrtno diskriminacijo slovenskega elementa v literarnih stvaritvah italijanskih piscev, od predsednika, ki proti stoletnemu zatiranju našega naroda postavlja eshatološko bistvenost globalnega zaščitnega zakona. Mene ni več na seji . . .

* * *

Iz kostanjev in sanj je bila jesen. Tako sladka kakor mošt, ki ga izceja malvazija, in tako topla kakor špargert od žerjavice hrastovih polen. V bregu je trtno listje razgrnilo po ilovnatih krtinah svojo rumeno tančico: na tisoče zlatih src. In ko je od Gradeža potegnila tramontana, so kostanjeve veje zaplesale svoj zadnji tango in ga nato – pojenjal je topli dih severa – končale s kaskéjem uvelih listov. Na tleh, v razponu tja od kanarčkasto rumene do kakovo oranžne in rjave, šušteča grmada skrotovičenega klorofila.

Iz šole smo se vračali opoldne z opojno kiselkastim vonjem v nosnicah, ki je uhajal iz kuhinj po starih sajastih kaminih: jota. V zraku, ki ga je tja do Nanosa bistrila burja, je bilo nekaj toplo domačega, varnega. Prijateljski objem, živ in krepak, čeprav je jesen medlela v prosojno sivino novembra in se je s hladnim soncem – zadnjim odbleskom poletja – čedalje šibkeje upirala ledenim ugrizom zime. Mauro, Patrizio, Jure, Silvo, Pavel in jaz . . . Šolske torbe so zgrmele na polkrožni prizidek pod kostanjem, v ognjemet domislic in iger se je razgnalo popje razbrzdane otroške navihanoosti: zgraditi iz suhega kostanjevega listja zasilni vojaški okop, šteti do trideset, da se vsi drugi porazgubijo po ulicah in klancih, pričakovati v listnatem bunkerju njihov napad in ga – takoj ko je kdo pokukal – prestreči

s kostanjem, glasnim »bang-bangom«, ter naposled dokončno izločiti sovražnika iz igre z neusmiljenim: »Mrtev si!«

... Kako rada bi se igrala z njimi... Teči do zadihanosti... Sopsti... Oprezovati za vogali... Zastajati s sapo in paziti na najmanjši šum, da te sovražnik ne odkrije... Nikoli me niso zanimale punčke... Pa me nočejo s sabo... Mauro, tisti ki je vsak dan med odmorom čokolado, mi je dejal, da sem grda. Porogala sem se mu... Ampak... zakaj mi daje mama v kruh samo maslo in marmelado?... Če pravi oče, da so oni manj od nas, da so 'ščavi', zakaj imajo potem za malico čokolado?

Prihajala je v našo vojaško razposajenost vsa zasopla. Ko da bi jo venomer preganjal nekakšen zli duh, je stekla v prekratkem svetlomodrem krilcu mimo naših listnatih barikad po klancu navzdol do doma, kjer jo je čakala mati, da bi jo nadrila zaradi zamude in ji vtisnila v zadnjico pod kičasto šaro florealnega na krilu boleč spomin svoje težke lopataste roke. Zaradi njenega demonskega roganja in krohota, večno razmršenih las, zaradi črne puhovine pod nosom in ogabno spačenih mrd, ki nam jih je namenjala, smo jo prekrstili za »štrego«. Komaj da smo še poznali njeno pravo ime, Viviana, ki smo ga ob ne vem kakšnih kozmogonskih, peronovskih ali mitološko šolskih reminiscencah slovanili v pravljjično blagoglasje trdinovskega kova: Viljana.

Zlobna čarovnica iz hiše palčkov ob robu gozda, kjer je v starem bakrenem kotlu pripravljala napoj iz koprivjega ter praprotnega semena in ga hlástno izpila v noči polne lune, da bi se spremenila, potuhnila v dobrohotno bitje, vilo Viljano – nekako tako smo zafantazirali, ko je priburjila mimo. Takšna se je potem ponujala, naj jo vzamemo s sabo na popoldneve iz kostanjev in sanj, med škrlatne brzice drnulj na gmajnah, v plahutajočo spokojnost borov, na moher zelenih livad, kjer so pod večer postajale srne, za igranje ti-ti-la-gaja in skrivalnice.

V našem zavračanju in zasmehovanju je bil le kanček moške trdovratnosti in ponosa, prej jo je – zaradi njene drugačnosti – odklanjalo morje naše nezaupljivosti.

Klanec je – tako si ga ponavadi zamišljamo – strmina, razvožena, napol grižnata reber, po kateri dere jesensko deževje navzdol v dolino, v jezero ali morje – v varno naročje velikih voda. Za nas je bil veliko več: sinonim domačega, metafora dobrega, lepega, znanega, skupnega, prej klan kot klanec, prej družčina, soseska prijateljskih obrazov, tiha in bela mati. Viljana pa ni bila otrok klanca.

Nekoč sem pobesedil mnenje Maura, Jureta, Patrizia in drugih: »Esule¹ si, ne prikaži se več tod!«

... Očka, kaj pomeni 'esule'?, sem ga vprašala danes... Pa se je zadril, naj pustim tiste smrkave navihance pri miru, naj se ne družim z njimi... Splet me je nabil... In zdaj boli... Nekaj je zarenčal pod zobmi, nekaj kot: »Jih bomo že še spravili v fojbe²...« To jim bom zabrusila... Tistemu

¹ = begunec, tujec;

² = pejca, jama, luknja;

Miranu še posebej . . . In ne bom se več igrala z njimi . . . Nikdar več . . . Preveč boli . . . Ampak . . . Manuela je še premajhna . . . In drugih otrok ni na našem klancu . . . Vsi so Slovenci . . . S kom naj se igram? . . . In . . . kaj so 'fojbe'?

Ko je bilo valjanja po listnati kostanjevi preprogi dovolj, smo pregazili zlato goro suhljadi in bodičastih lupin za novo zabavo pred nalogami in televizijo: nogomet. Vratnici – veličastna apnenčasta stebra kalune z bučardiranim obcestnim kamnom ob vznožju, prečka – vitko usločen obok s kamnoseškim pečatom mističnega IHS. Jure desno krilo, Patrizio levo, Mauro srednji napadalec, Silvo sodnik, Pavel stranski (da bi se žoga ne izmuznila po klancu navzdol v vrtove), jaz vratar. Z mrežo iz macesnovih desk za hrbtom – leseni porton. Kakor zamolkli udarec pavke na kožo bobna je v vrisk in trušč igre odzvanjal do milimetra natančen Juretov strel. Gol. Takrat, ko sem jo poražen pobiral izpod portala, sem se je ponavadi prvič dotaknil: žoga. Bila je še čisto nova, vsa lesketajoča se v polakiranem plastičnem sijaju, okrogla, črnobela prispodoba sveta in življenja, prvi zardek deškega tovarštva in komunistične skupne lastnine. Kupili smo jo namreč tako, da smo se za dober mesec vsi odpovedali pisanim samolepljivim sličicam priljubljenih nogometašev. Za nas blazna žrtev. V sili smo si zanje izmislili nadomestilo: ko da bi klicali iz onstranstva slave na pomoč lare in penate, smo jih vedno znova oživljali v neskončnih improviziranih radijskih komentarjih, za katere je bil ponavadi zadolžen Silvo. Tako so bili naši nedeljski heroji – vsaj prek njegovega nezadržnega hudournika besed in fraz, ki nas je spodbujal pri igri – še vedno v sržu naše domišljije. » . . . Jure – Rivera filtra sulla destra, passa a Patrizio – Altafini sul quale entra in ,tackle' scivolato Mauro – Beckenbauer, la palla verso Paolo – Pelè che prova il destro, ribatte la traversa, ah!, carambola sull' arbitro, ci prova adesso Mauro – Beckenbauer che si è impossessato del pallone, ecco il suo tiro ed è . . . parata del portiere!«

. . . Saj znajo . . . Tako kot televizija govorijo . . . In tudi moja punčka tako govori . . . Mama, oče, v trgovini, v šoli . . . Vsi tako govorijo . . . Zakaj ne govorijo po tekmi tako tudi oni? . . . Saj znajo . . . Zakaj jo potem lomijo po svoje? . . . V tistem čudnem, nerazumljivem jeziku, kjer vse šušti, cvrči in hrestlja? . . . Saj znajo in . . . navsezadnje smo v Italiji . . . Tudi očka vedno pravi: »Italija naj govori italijansko!« . . . Zakaj potemtakem vztrajajo? . . . Najbrž zato, da bi se nam špotali in nam nagajali . . . To je hudobija . . . Hudobni so . . . Nekoč sem se ponudila za komentar namesto Silva, on bi lahko brcal, jaz pa bi se z njimi zabavala . . . Pahnili so me proč in siknili, da sem »laška štega« . . . Hudobni so . . .

Nekakšna ekstatična predanost nogometu, čarom njegove anarhične geometrije (žoga se je na preozkem trgu brezglavo odbijala od vogalov, portala in zidov), nas je tako uročila, da še opazili nismo Viljane, ki se nam je prituhnjeno rogala za deblom bližnjega kostanja. Mrzlično dirjanje za okroglo, plastično boginjo nam je jemalo sapo in razganjalo srca. Stopnjevalo se je. Vse hitreje, drzneje . . . Streli kot prepovedane šibre divjega lovca. Nagli, natančni. Roke so cvrle od vratarjenja. Z glavo, s peto, z

nartom – kakorkoli, samo da si brcnil, udaril, izrjovel vso svojo otroško nabritost. Divje, zaletavo, navihano. Nekdo je zgrmel v prah: enajstmetrovka. Brezobzirna kanonada Juretove desne berte. Za las mimo gola. In žoga se je kakor v mavričnem loku odbila levo od kamnite vratnice, telednila na prizidek ob kostanju in zgrmela po klancu navzdol naravnost v razbohotoeno novembrsko razkošje belih, rumenih in vinsko rdečih krizantem na Viljaninem vrtu. Samo še za hip je kakor preplašen zajček trepetajček zaihtela v rokah Viljaninega očeta. Nato je Benito brez usmiljenja potegnil z ostro nabrušenim fovčem po črnobeli prisposdobi sveta in komunizma, po plastiki in samolepljivih mitih. Tesnobna osuplost. Pssssttttt . . . je izpuhtel z zrakom še zadnji nadih veselja. Razparana žoga ali prazna vreča naših sanj.

* * *

Pssssttttt . . . pritajeno šušljanje dvorane – izpuh razrezane okrogline, žalost nemoči – melanholija izgubljenega, včeraj – danes: v nesluteno sozvočje sedanjosti in preteklosti se ujamejo spomini, kakor čudežno naključna vzporednica skozi čas. Da je bilo nekaj zdajšnjega in tukajšnjega že v tistem, takratnem?

Besedno lebdenje članov našega odbora se nenadoma vzburi v hrumeče cvrčanje, ki spominja na brbotanje kvasovk v sodih po trgatvi. Iz ekspozicije govorniških veččin prisotnih se debata povzpne – kakor po evripidovskem trikotniškem receptu tragičnega – do samega vrha konceptualnega: kdo bo poskrbel za krofe, kifeljčke, piškotke, vino, radensko in coca-colo, skratka, za zakusko po nedeljski veselici? Predsednik ni v zadregi: mladinski odbor. Rešeno! Naslednja točka, *Programska izhodišča za koordinacijo prosvetne politike v razmerju do srednjeročne platforme večinskega subjekta*, je zbranim članom najboljša valeriana. Iz splošne kulturne dremavice se odzivajo ciceronovski poklicanosti le redki vztrajneži.

Sociolog: »Naša manjšinska družbena lociranost subtrahira (to besedo še posebej poudari) svetovnemu standardu, zato živimo v ekonomski podrejenosti, ki determinira tudi oscialno podrejenost, (občutek ima, da ga drugi ne razumejo, trudi se, da bi bil še jasnejši, zato pristavi:) nekakšno aprioristično asubjektivnost subjekta . . .«

Profesor: »Natanko enako je stanje (Darja priključ predsednika k telefonu) v literaturi, kjer je naša etnična prisotnost nekakšna *contradictio in adjecto* monolitnemu modelu enonacionalnosti buržoaznega avstrijakantstva. Pri tem pa ne smemo biti pasivni: naša literatura naj izjoče svoje krivično hlapčevstvo. (Predsednik odloži slušalko in se vrne k mizi, zbere se). Večinskemu naródu moramo pokazati, da smo blage, dišeče rožice, ki jih mendrajo tanki nasilja na polju zgodovine.

Predsednik: »Prav imate, profesor. Metafora izvrstno strukturira materializacijo ideološke, ekonomske in kulturne odvisnosti od dominantnih večinskih hegemonij. Že stoletja nas zatira, tlači in diskriminira oblast, ki se gre kulturnega razsvetljenca, humanista z dvatisočletno tradicijo, v resnici

pa prefinjeno, dosledno in navidez demokratično uveljavlja zakon močnejšega, zakon džungle. (Grafik na moji desni nakraca že deseto silhueto packarijo). Stopnjo omike kake države lahko merimo tudi po zaščiti, ki jo le-ta daje svojim najšibkejšim in najpotrebnejšim pripadnikom. V našem primeru mislim, da je takšna stopnja enaka ničli. Celozozorogi v parku Gran Paradiso so bolj zaščiteni od nas! Čeprav ne plačujejo davkov . . .

Povedano izzove burno odobravanje. Tu in tam še kakšen nasmešek, ironični komentar, dopolnilo. Novo vzburjenje. Ko da se je dvorana zapisala efemernemu šarmu retorike, trkanju na prsi samopomilovanja in kolektivni katarzi nacionalnega: člani odbora že odbirajo svetopisemsko kamenje nedolžnosti in ga brez pomislekov lučajo v grešnega kozla oblasti, države, politike. Mi ne, drugi so krivi . . . In vendar čutim, da je v plazu njihove besedne groblje neka globoka resnica. Še sam bi se jim pridružil. Najraje bi vzel v roke tisti kamen in ga z vso močjo zagnal v drugega, v soseda, v blato okoli sebe, pa . . . Ali sem res brez greha?

* * *

Brez žoge, ki je kakor razdrapana in pomendrana žakljevinna gnila na vaškem smetnjaku, so bili naši popoldnevi samo še iz kostanjev. Brez sanj. Veliko bolj prazni, otožnejši, veliko bolj zimski. Tudi doma, kjer smo ob polenti in brodetu potožili zvečer nad žalostnim koncem naših nogometnih podvigov, ni bilo razumevanja za našo nesrečo, saj so mame in očetje prav dobro poznali Benitovo navezanost na krizanteme, njegovo strastno vrtičkarstvo, ki je bilo le bolesta zapisanost izkoreninjenca odkupljenemu koščku kraške Sicilije. Poznali pa so tudi naše prešerno vandalstvo, tako pogubno za šolski uspeh in njihovo povrtnino, zanje prej uničujoča slabost kot zdrava, hudomušna otroška vrlina.

Zato smo se vrnil k stari ljubezni, h kostanju, ki mu je bil november medtem izpulil z najvišje veje še zadnjo mlahavo perjanico. Stari vitez je odložil poletno opravo. V listnatih okopih pod graščino njegovega vejevja smo nabirali težke železne topovske krogle za popoldanski boj: to so bili za nas gladki, kot pest veliki kostanji v popokanih bodičastih oklepih. Z njimi smo ponavadi preganjali in obmetavali mačke, če so si drznile samo švigniti mimo našega klanca. Ni bil to naš dvor? Kostanj naš vitez in mi njegovi vazali? Nismo v pičlih nekaj urah po kosilu do trenutka, ko so strupene megle udušile v črnino noči svinčeni mrč novembra, izsanjali prečudovito slovesnost srednjeveških turnirjev, svetli zven fanfar, topot žrebcev in navdušujoči dir za alko? Mauro Crni jezdec, Jure sir Roland, Silvo njegov oproda, Patrizio kralj Artur in jaz Lancelot – vitezi okrogle mize . . .

Tako je bilo tudi tistega dne. Med sanjskim in stvarnim, nebesnim in zemeljskim, nabritim in melanholičnim smo medleli kakor prividi v tančice popoldanskih megla, ki so se dvigale z morja in osvajale breg, da so bile prazne, zlatega jagodja oropane rante z golimi latniki še bolj puste kot sicer. Izgubljen dan. Izgubljeno razpoloženje. Izgubljeni mi.

Bili smo deževnice izpraznjeni vodnjaki, v katerih odmeva gluho in votlo. Igrali smo se bolj iz navade kot iz veselja. Ko da bi se nekaj

prelomilo v nas. Odkar se je bager zagrizel v zeleno Tonetovo njivo ob robu gozda in nam odžrl z velikanskimi jeklenimi kremplji najlepši stadion – plahto zlatič in lučnika, da smo se morali zateči na dvorišče ob kostanju pod kamnito kaluno s portonom iz macesnovih desk. Odkar nam je Viljanin oče razparal sanje.

V tistem prelomljenem, izgubljenem razpoloženju je bilo kopanje listnatih jarkov in nabiranje ježastih kostanjev naša edina uteha, edino orožje pred svetom, ki je grozeče pretil za klancem.

Takšnega kupa kot tisti dan še nismo bili nabrali. »Škoda, da niso pitani,« je dejal Silvo s slino v goltancu in z mislijo na tople, dišeče peči kostanjarjev.

...Kostanje nabirajo . . . Všeč mi je njihov vonj . . . Kadar izkadi žerjavica v burjo sladkost jeseni . . . Okus po napol sežganem in mokastem . . . Ko bi imela denar za merico . . . Toda tisti kostanji so divji . . . Le zakaj jih nabirajo? . . .

Odkod se je v tisti izgubljeni dan priklatila Viljana, smo lahko le ugibali. Bržkone nam je že dolgo oprezno sledila, preden smo jo opazili za vogalom pri Školtinovih. Njena vitka postava, črni lapuh nad zgornjo ustno, kratki, naježeni lasje, večno isto rožnato krilo in namesto običajnega porogljivega spakovanja nekakšen proseče zamaknjen izraz – vila Viljana ali slamnato strašilo sredi megle?

Čakala je na Silvov trideset, da bi se vsi drugi razbežali po vaških ulicah in bi jo lahko tako nemoteno ucvrla mimo našega listnatega gradu domov. Vkopana, negibna je zamišljeno ždela ob vogalu. Ko da bi mislila na nekaj lepega, toplega, dišečega. Na kostanje?

Ne besede ne vriska ni bilo med nami. Samo dolg, srdit pogled. Nekakšna tiha, nenapisana obljuba. Ne vem, kdo je prvi pograbil. Žoga je bila že zdavnaj pozabljena. To je bilo kar tako brez razloga. V hipu se nam je zalesketalo v očeh od besa in roke so že stiskale velike bodičaste krogle s trdimi rjavimi srci. Nihče ni zinil. A plaz se je usul kot na ukaz. Hitro. Z vso silo je priletel vanjo kakšen ducat kostanjev, da se je opotekla, planila v jok in jo na vrat na nos mahnila po klancu navzdol proti domu. »Na, laška štega!« je siknil nekdo. Še drugič smo izprožili zeleno salvo. Neusmiljeno. Surovo. Brezobzirno. V glavo. Hrbet. Noge. Spotaknila se je ob kotaleče se bodičaste žoge. Padla. Nikoli nisem zadeval. Niti za stavo. Takrat pa je bil moj strel točen ko smrt. Naravnost Viljani v obraz. In po licu je odpolzel s solzami v prah še droben, vinsko rdeč curek . . .

* * *

Brezplodno sejanje in maratonsko besedičenje gine med brbljavo nestrpnostjo članov odbora v novo predsedniško domislico: resolucija. Sklepno besedilo naših razglabljanj je že pripravljeno, samo podpisati ga je treba (da ga bomo lahko objavili še ta teden v društvenem glasilu), pa bo naša dolžnost opravljena in bomo lahko odjadrali domov na puranove zrezke in prošek, v naslanjač pred televizijo, v objem žena in ljubic. Darja je že na poti s pergamentom, kmalu bo obredla dvorano in me – zadnjega –

zaprošila za podpis. Tekst je neoporečen, zlata resnica. Govori o zatiranju, asimilaciji, neenakopravnosti naše skupnosti. V padajoči kadenci predsednika, ki končuje s svojim branjem, je še slovesnejši. Preden zaupam papirju svoj običajni Miran Cossutta, podrobno preberem resolucijo. Ob odstavku, ki govori o tem, kako smo bili Slovenci vedno mirni in lojalni državljani, kako nismo nikoli uveljavljali z nasiljem svoje narodnostne drugačnosti, se zdrznem. Pero zadržeta. V meso in kri zareže boleče želo spomina . . . Viljana . . . Podpišem. In v lica mi udari droben, vinsko rdeč curek sramu.

»Kako je vroče . . .«, zašušljam grafiku na svoji desni.

Slovo

Miran
Košuta

In sedeš za mizo.

Nobenega ni.

Zaškriplješ.

S stolico.

Povesiš oči.

Je dan kot včeraj.

Mraz, mraz do kosti.

Ne sanj, ne upov

in nje tudi ni . . .

Pesem? Pesem za slovo? Ne, ne . . . Déja vu. Stokrat napisano, izrabljeno, odžebano. Ta pesem se je izpela. Kakor škržat pred avgustovsko nočjo, kadar izpuhti ožemajoča soparica dneva v amarantno magijo zatona. Prešeren, Kosovel, Puškin, Garcia Lorca . . . Sama slovesa! Čemu ponavljati? Posnemati? Povrhu vsega še pesnik nisem. Nikoli bil razen takrat, ko sem venčal Vanji – zaljubljen do zadnje celice svojega bitja – magistrale z akrostihom. Ode a Luigia Pallavicini caduta da cavallo. Priložnostna peezija.

To je nekaj drugega: ona odhaja; ob pinijah barkovljanskega nabrežja se oddaljuje po promenadi počasi, s trudno vdanim korakom, ko da bi puščala za seboj le kraško gmajno iz gladeža in razočaranj; brez navdušenja, v septembru zmrzlinastega mornika odhaja proti hladnim zvezdam nad Miramarom. K drugemu? In on se je spominja naslednji dan med štirimi stenami svoje puste in prazne sobe. Sam.

To je motiv. Der Stoff, kot bi zapisala Elizabeth Frenzel. Novela naj bo! Skica, črtica, kroki, obraz . . . Za kako romaneskno epopejo je premalo, prebanalno . . .

Peter L. je sključen sedel za pisalno mizo med kupi slovarjev, knjig, literarnih teorij, jezikovnih vadnic. Oči so mu z nekakšnim eshatološkim hlepenjem iskale med čipkasto krinolino zaves pred oknom pozabljeno modrino septembra, v katero so se podnevi bočile murvine zelenike. Pisal je počasi in tuhtajoče, rešetal vsako prekleto ločilo, ki mu je sekalo valujoči

tok misli in od časa do časa oplazil s pogledom stari pisalni stroj Underwood, ki se mu je odrekel samo zato, da bi mu lahko tišina izšepetala po peresu neslutene besede navdiha.

Zgodba. Zgodba za urednika kmetijske revije, za nekaj dinarjev, ki ga bodo preživeli do enaintridesetega. Odkar se je odpovedal univerzi, da bi postal svoboden umetnik, pisatelj, književnik, so mu besede zakrnele v kamen. Z zobmi jih je moral izgristi granitu srca. Prej je bilo laže. Nekje so se mu v vesolju možganskega utrnile ideje in se kakor kresnice zažgale na žareči belini papirja. Besede so bile kaskade studenčnice, domisljice so harlekinsko razgibavale snov, obrazi, liki so se mu mimogrede portretirali na platno spomina znani in domači. Takrat ni bilo rokov.

Peter L. je pomislil, da mora tekst oddati do naslednjega dne. Jutri.

Kar lepo od začetka torej! Bi-lo je ne-ke-ga hla-dne-ga sep-tem-br-ske-ga ve-če-ra . . .

Sranje! Rutina, siva brezizraznost, idiotsko opičje posnemanje. Ali je sploh mogoče – po vsem, kar je bilo napisanega – mirno in preprosto začeti: »Bilo je nekega hladnega septembrskega večera?« Ali je mogoče zatisniti oči pred Tolstojem, Šolohovom, Proustom, Mannom, Kafko, Musilom, Faulknerjem, Dos Passosom, Borgesom in izjaviti z brezmadežno naivnostjo bebca: Zdaj držim pa jaz pero v rokah!? Koliko plitkih romanov, novel, črtic, skic, krokijev je že zaigralo to znamenito uverturo?

Peter L. se je za hip domislil Eca. Njegovih Postil k Imenu rože . . .

Ali ne bi moral pošten pisatelj s postmodernistično zavestjo v nahrbtniku tradicije zapisati kvečjemu: Bilo je – kot bi dejal Scott – nekega hladnega septembrskega večera . . .? Da, Eco ima prav. Tako ne morem začeti. Saj ni to epopeja v štirih zajetnih špehah, kjer se tok pripovedi vali kot mogočna spokojnost Dona ali Volge po brezmejni ruski ravnini s fotografsko natančnim opisom najmanjših drobnarij. Za to imamo danes »telenovelas«, nani-zanke, fotoromane. Literaturi je zdaj namenjeno novo poslanstvo: odkriti zamolčano, povedati nesluteno, napisati neizrečeno, pogledati'v' do dna, do apna resnice. Njen cilj ni več opis, pripoved, ampak . . .

Ueeeeeeee . . . Rezko zadirčen jok dojenčka je zastržil v tišino noči. Peter L. je s kulijem odložil na pisalno mizo tudi svoje literarne sanje, prešaril je prvinski kaos igrač in perila v dnevni sobi, se za trenutek zagledal v kričečo temo spalnice in dvignil nato mehko, vlažno gmoto iz poscane posteljnine. Poujčkal jo je, dokler ni utihnila. Na velikem zakonskem ležišču sredi sobe so zašelestele rjuhe. Dunja . . .

Nekaj kakor grenivka sladek spomin. I can tell you way v kleti študentskega naselja, ona, ki se mu sredi pijane bande smehlja in ga vabi, da jo zapplešeta. Ona – brucka. On – stara bajta. Oni – sranja, pičke, jebemti, kozlanja in auf biks. V njiju – nekaj belega, čistega in velikega.

Kakor grenivka sladek spomin . . . Ko sta se na večer povzpela pod grad, da bi začutila svetli utrip mesta in mu je dejala – kdove, zakaj se življenjsko bistvene stvari dogajajo ponoči? –, da je noseča. In ko se mu je zazdelo, da bo s polnimi pljuči vsrkal noč in mesto pod seboj, da se bo razpočil od belega, čistega in velikega, je pristavila: ». . . pa ne s tabo.«

Kakor grenivka sladek spomin . . .

Ob zadnjem, zadovoljno zateglem veku previtega in z mlekom napoje-nega otroka se je Peter L. zdrznil, pomislil, da mora tekst oddati do naslednjega dne, in pohitel z običajnimi robotskimi kretnjami: polulane pleničke v koš, zaninananati din-don le zaspi / otločiček v zibelki, počakati, da se besede razblinijo v sen ter odkekljati z mačjim korakom spet nazaj k brlivki in peresu. Za zgodbo. Za zgodbo, ki jo *mora* napisati.

Toda . . . zakaj prav zgodbo? Zakaj bi moral biti zadnji ostareli velblod, ki caplja za plemenitimi kamelami neizmerno dolge karavane na neskončno-krat izhojeni saharski poti proti krvavemu a neizogibnemu preludiju noči? Mar ni že Hegel zapisal, da je »umetnost po svoji najvišji določenosti za nas nekaj preteklega«? Kakšen smisel imajo torej slikarstvo, kiparstvo, glasba, literatura po takšnem stavku? In če je – kot je ugotovil Gadamer – vsa moderna umetnost zajadrala iz predmetnega v brezpredmetno, iz mimetičnega v amimetično, če je glasba postala atonalna, slikarstvo abstraktno, če je gledališče zavrnilo epos in sprejelo iluzijo, če sta v literaturi že Proust in Joyce ukinila naivnega, realističnega in vsevednega pripovedovalca, čemu bi moral zdaj, danes in po vsem tem napisati . . . ZGODBO? Ker mi je urednik zabičal, da je to kmetijska revija in da mora biti literarni kotichek po rubriki V hlevu in na polju preprost, feljtonski, namenjen razvedrilu najširšega nezah-tevnega bralstva? (Nekaj klasičnega, domačega, a vendar dražljivega in mikavnega, nekaj med Krantzovo in Stritarjem . . .)

Iz bližnjega zvonika mu je lahna sapa navrgla utrip časa: polnoč. Dvanajstkrat je Petra L. prešinila zona. Prazni listi so bili groza pred zoro. Črv pa ni odnehal . . .

To je, ko da bi se dvakrat ubil! Najprej navadna in obrabljena pripoved namesto intelektualnega izziva meditacije, drznih eksplozij fantazije in ognje-metov neslutene metaforike, najprej poraz forme, potem še poraz vsebine. Z banalnim, praznim, neumnim ljubezenskim trikotnikom. Ona, on in drugi. Tisočkrat zarisana geometrija literature: Francesca – Gianciotto – Paolo v Dantejevem Peklu – vzor par excellence; Desdemona – Otello – Jago v Shakespearovi tragični sublimaciji ljubosumja; Therese – Camille – Laurent in Zolajeva naturalistična različica; Olga – Oblomov – Stolz ali ljubezenski nihilizem Gončarova; Nicole – Dick – Thommy iz Nežne noči F. S. Fitzgeralda; Marcelle – Mathieu – Daniel v Zrelih letih Sartra – vse in samo, ko da bi se literatura pisala skozi trojno prizmo ljubezni, ko da bi bil eros osnovno gibalno sveta, človeka, umetnosti. Da . . . je?

Pa, ko bi ne bil, zakaj potem toliko besed o njem, toliko črnila zanj? Da bi ujeli neulovljivo, ustavili nezadržno, racionalizirali iracionalno? In zakaj se vedno znova tega lotevamo, ko vemo, da je naše početje a priori obsojeno na propad, da bo neulovljivo ostalo svobodno, nezadržno dinamično, iracionalno nedoumljivo? Zakaj valimo Sizifovo skalo v hrib poraza, v noč nemoči?

Ne, ne, dovolj spekulacij, metafizike in transcendentnega! Čas davi sanje . . . Novelo moram napisati. Za denar, za Dunjo, za . . . Snov imam,

obliko tudi. Trikotnik aktualiziram, pa ne bom capljajal za tisto literarno karavano na poti erosa: ona – on – ona. Da, nekaj novega bom povedal:

... ona odhaja, ob pinijah barkovljanskega nabrežja se oddaljuje po promenadi počasi s trudno vdanim korakom, ko da bi puščala za seboj le kraško gmajno iz gladeža in razočaranj. K njej odhaja, k drugi ženski v sladko vznemirjenem pričakovanju zaljubljenke in s pelinastim spominom nanj, na moškega v pusti in prazni sobi . . .

Koncept bo treba spremeniti. Nič več: »Bilo je nekega . . .« To slovo bo posebno! Časa bi potreboval, časa. Urednik bo motiv že še prebavil, idealiziram ga, zavijem v celofan fantazije, ničesar vulgarnega, pa bodo bralci zadovoljni.

Toda: zdaj so motivacije drugačne, stvari obrnjene, značaji neizrisani. Časa potrebujem, časa . . .

– Ko bi vsaj zaprl vrata, da bi človek lahko spal. To ni brlivka, reflektor je . . . Ti in tvoja manija pisanja ponoči!, je zaregljalo za Petrovim hrbtom. Dunja je zaloputnila vrata, da je zatrepetal okvir in ko je iz spalnice spet zažuborel jok otroka, je zadirčno pristavila:

– Pa da mi ne zatipkaš s pisalnim strojem! Midva spiva!

Kakor grenivka sladek spomin . . . Na neko drugo noč, ko mu je pod svetlimi očmi neba na gradu vdano in poraženo zaupala, da nima nikogar razen njega, da je s tistim vse končano in da jo bodo doma ubili zaradi otroka. Potem – vrtovi ob reki so oplajali noč z vonjavami majnic – mu je s tresočim se glasom šepnila boječo prošnjo:

– Poročila bi se . . . s tabo.

Takrat bi jo bil Peter L. najraje mahnil, strl, prebrcal bi njeno mednožje in jo kakor muho zmečkal na steklu življenja. Pogledal je njen rahlo izbočeni trebuh, izjokal vso svojo nemoč nad tisto brezupno izgubljeno ljubeznijo ter srdito zarjovel v noč in Ljubljano pod njima. Zjutraj jo je odvlekel na magistrat . . .

Izzvenelo je jasno in grozeče. Štirikrat. Sporočilo zvonov ga je treznilo bolj ko Dunjino nadiranje.

Jutro bo, papir pa je neusmiljeno bel. Nekakšna ščemeča groza. Prebel do enaintridesetega! Ona . . . dete . . . moral bi jo poslušati . . . saj imam prvo stopnjo . . . nekaj bi se že dobilo . . . v matičnem uradu na občini . . . pri šalterju v banki ali na pošti . . . uradnik, časnikar, propagandist, pomočnik za stike, referent za kadrovska in samoupravna dela . . . karkoli, samo tega pisunskega sranja ne . . . od nekdanj me je nosil tok vsakdana . . . ničesar upornega, velikega, revolucionarnega . . . sami porazi . . . sami molki . . . same sanje . . . Dunja . . . dete . . . literatura . . .

Odkod so se mu namesto besed v zavest spet prikradle misli, da bi tatinsko izmaknile novo, dragoceno zrno peska njegovi klepsidri, je lahko le ugibal. Veke – kakor travniki rož pred večerom, ko se pomalem a neizogibno zapirajo čaše, trudne od žgočega in svetlega.

Urednik . . . revija . . . zgodba . . . pozno je . . . kaj bi spremijal . . . spi se mi . . . tako sem truden . . . čemu novih konceptov? . . . jutro . . . zgodba je tu . . . pripravljena . . . tako rekoč na žaru . . . delovali

bodo dobro založeni kioski . . . ona-on-drugi . . . vse jasno . . . tradicionalno . . . ničesar zapletenega . . . velikega . . . upornega . . . čemu bi se mučil? . . . truden sem . . . vsega . . . vsega . . . pozno je . . . ura . . . ura . . . ura . . .

Peter L. je zakinkal nad svežnjem belih listov le za trenutek. Potem je zatrepetal v nekakšni vročični vnemi, zdramil se je, da bi med hlastnim in drgetajočim pograbil pero za bliskovito kracanje po papirju. Ko ga je razdevičil, se je z vdano odločnostjo poslovil od sanj:

»Bilo je nekega hladnega septembrskega večera . . .«